

Чугрій Н.А.,
завідувач сектору маркетингу та економічних досліджень,
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція,
Національної академії аграрних наук України

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Чугрій Н.А. Інноваційна діяльність наукових установ України: реалії та перспективи. Досліджено теоретичні основи і стан інноваційної діяльності наукових установ. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності наукових інститутів України. Здійснено порівняльну характеристику обсягів фінансування наукових досліджень, які виконувалися галузевими академіями та підпорядкованими підприємствами. Розглянуто динаміку подачі заявок на об'єкти інтелектуальної власності та отримання охоронних документів у розрізі галузевих академій України. Проаналізовано та узагальнено результати інноваційної діяльності наукових установ НААН України. Запропоновано заходи щодо підтримки інноваційної діяльності наукових установ та забезпечення їх необхідними інвестиціями.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інновації, наукові установи, об'єкти інтелектуальної власності, нематеріальні активи, комерціалізація.

Чугрій Н.А. Инновационная деятельность научных учреждений Украины: реалии и перспективы. Исследованы теоретические основы и состояние инновационной деятельности научных учреждений. Рассмотрены проблемы и перспективы развития инновационной деятельности научных институтов Украины. Осуществлена сравнительная характеристика объемов финансирования научных исследований, которые выполнялись отраслевыми академиями и подчиненными предприятиями. Рассмотрена динамика подачи заявок на объекты интеллектуальной собственности и получение охранных документов в разрезе отраслевых академий Украины. Проанализированы и обобщены результаты инновационной деятельности научных учреждений НААН Украины. Предложены меры по поддержке инновационной деятельности научных учреждений и обеспечению их необходимыми инвестициями.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, инновации, научные учреждения, объекты интеллектуальной собственности, нематериальные активы, коммерциализация.

Chugrii N.A. Innovative activity of Ukrainian scientific institutions: realities and perspectives. The theoretical bases and the state of innovation activity of enterprises are investigated. The paper deals with the problems and prospects of the development of innovation activity of Ukrainian scientific institutions. A comparative description of the amount of research funding that has been carried out by branch academies and their subordinate enterprises has been made. The dynamics of filing applications for intellectual property objects and obtaining security documents in the context of branch academies of Ukraine is considered. The results of innovative activity of scientific institutes of NAAS of Ukraine are analyzed and summarized. Proposed measures to support the innovation activity of scientific institutions and ensure their necessary investments.

Key words: innovation activity, innovation development, innovations, scientific institutions, intellectual property objects, intangible assets, commercialization.

Постановка проблеми. Основним завданням економічної політики України є подальший розвиток інноваційної моделі національної економіки з метою прискорення темпів зростання, досягнення стабільної конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом здійснення експорту високотехнологічної продукції та збільшення її частки в загальній його структурі, поступового забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, раціонального використання всіх ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність активізації інноваційної діяльності на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження різних аспектів інноваційних процесів здійснені провідними вітчизняними вченими, такими як В. Андрійчук, О. Бутнік-Сіверський, І.І. Вінченко, О.В. Гончаренко, О. Дацій, Л. Дейнеко, М. Зубець, М. Кісіль, М. Коденська, О. Крисальний,

М. Кропивко, М. Малік, В.Б. Смолінський, В. Юрчишин та інші. Віддаючи належне результатам досліджень та їх ролі у збагаченні інноваційної парадигми розвитку, все ж необхідно відзначити, що теоретико-методологічні засади активізації інноваційної діяльності та особливості управління інноваціями сьогодні є ще недостатньо вивченими. Нагальною проблемою для вирішення також є недостатнє розкриття специфіки інноваційного розвитку наукових установ.

Метою статті є дослідження інноваційних можливостей, параметрів та характеристик інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств, аналіз стану та обґрунтування напрямів активізації інноваційної діяльності науково-дослідних установ у розрізі галузевих академій України.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна діяльність є важливим складником системи заходів щодо

прискорення розвитку економіки України, підвищення конкурентоспроможності й ефективності вітчизняних підприємств. Закон України «Про інноваційну діяльність» конкретизує її узагальнене розуміння: «інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг» [1].

І.І. Вінніченко у своєму дослідженні акцентує увагу на двоякій природі інновацій та їх впровадження у виробництво. Він наголошує на тому, що практика інновацій, з одного боку, свідчить про те, що на їх шляху є ще чимало перепон, які суттєво стримують інноваційний розвиток у державі; з іншого – що інноваційний розвиток стає, а подекуди вже утвердився як стратегічний для розвитку галузей та регіонів [2, с. 44].

На думку В.Б. Смолінського, головною причиною низької інноваційної активності вітчизняних підприємств вважається відсутність економічних механізмів зацікавленості у впровадженні новацій у виробництво. Інноваційну діяльність підприємства проводять в основному самостійно через обмежені фінансові можливості для вирішення науково-технологічних проблем. Технічний рівень засвоєної вітчизняним виробництвом продукції знижується, впроваджуються в основному нововведення, які не потребують значних фінансових витрат. Як показує досвід, зарубіжні товари витіснили з внутрішнього ринку національну наукомістку продукцію, а через високі витрати на освоєння продукції сучасного технологічного рівня підприємства намагаються ігнорувати довготривалі наукомісткі проекти [3, с. 288].

Упродовж 2014–2016 рр. частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, становила 18,1%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5%, нетехнологічні – 8,6%. Слід зазначити, що є прямий зв'язок між розміром підприємства та його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок. Відповідно, найвища

частка як технологічно активних, так і нетехнологічно активних підприємств була серед великих підприємств (відповідно 32,9% і 20,7%) [4].

Як свідчать дані Державної служби статистики України, у 2016 р. витрати на інновації в основному здійснювалися за рахунок власних коштів (понад 90% загального обсягу фінансування), кредитів (3,6%) та бюджетних коштів (2,6%). Обсяг реалізованої у 2016 р. інноваційної продукції становив 2,8% (у т.ч. нових для ринку – 0,9%, нових лише для підприємства – 1,9%) загального обсягу реалізованої продукції обстежених підприємств [4].

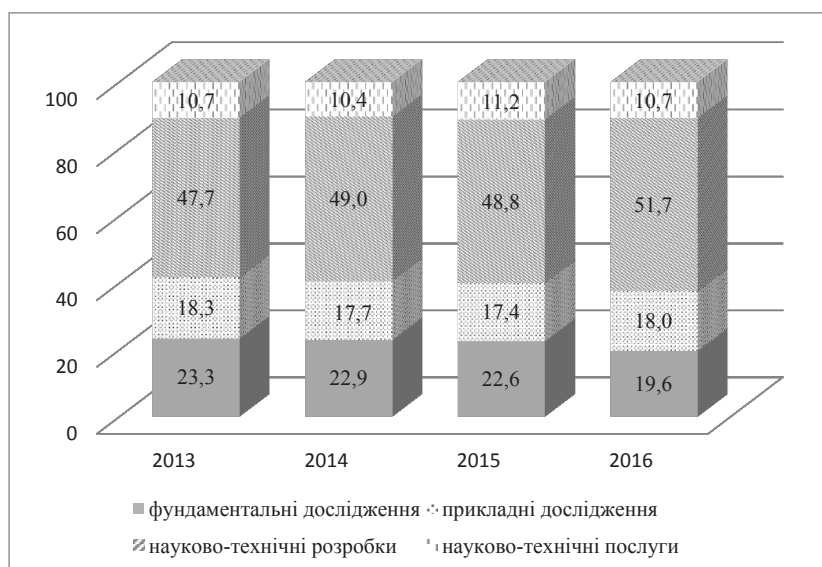
Проаналізувавши дані підприємств стосовно інноваційної діяльності в розрізі регіонів України, слід відзначити, що у 2016 р. найвищий рівень інноваційної активності спостерігався на підприємствах Рівненської, Івано-Франківської та Харківської областей. Найвища частка технологічно інноваційних підприємств у Харківській (16,8%), Івано-Франківській (16,4%) та Рівненській (15,1%) областях; нетехнологічно інноваційних підприємств – у Вінницькій (11,0%) області [4].

Науково-дослідна робота є невід'ємним складником наукової діяльності установи. Наукові інститути, отримуючи бюджетні кошти на проведення науково-дослідних робіт, проводять теоретичні та прикладні дослідження у відповідній галузі, координують та здійснюють науково-методичне забезпечення наукових досліджень установ, які їм підпорядковані. Динаміка розподілу обсягу наукових робіт, які виконувалися науковими інститутами, галузевими академіями наук України, графічно зображена на рис. 1.

Аналізуючи діаграму, можемо відзначити тенденцію до зменшення частки фундаментальних досліджень у загальному обсязі всіх проведених досліджень впродовж 2013–2016 рр. Найбільша частка із загального обсягу проведених наукових досліджень та науково-технічних робіт припадає на науково-технічні розробки. У 2016 році порівняно з 2015 роком їх частка збільшилася на 2,9%.

Як наголошує О.В. Гончаренко в своєму дослідженні, в інноваційній сфері національної економіки сформувалися суттєві системні перешкоди на шляху здійснення інноваційної діяльності через обмежене фінансування, значні втрати кадрового науково-інноваційного потенціалу, недостатній розвиток патентної діяльності, неефективне державне управління інноваційною діяльністю, відсутність модернізаційних перетворень в економічному секторі, недостатню інтеграцію вітчизняних підприємств у світогосподарські процеси, низький рівень інноваційної культури та нерозвиненість інформаційної структури [5, с. 104].

Інноваційний розвиток підприємств неможливо стимулювати і підтримувати без достатнього фінансового забезпечення. Відзначимо, що фінансування науково-дослідних робіт наукових установ України

Рис. 1. Розподіл обсягу наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, %

Джерело: [4]

здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань. На рис. 2 графічно наведена структура фінансування наукових досліджень та розробок у розрізі галузевих академій України та підпорядкованих їм установ.

Якщо порівняти фінансування 2016 р. проти 2015 р., то слід відзначити, що суттєвих змін, які би вплинули на зміну структури між галузевими академіями, не відбулося, але зміни торкнулися деяких академій. Наочно бачимо, що в 2016 році фінансування академії аграрних наук України збільшилося на 2%, а фінансування академії медичних наук – на 1%.

Для покращення стану інноваційного середовища на підприємствах насамперед потрібно усвідомити, що кількість інноваційно активних підприємств буде зменшуватися за відсутності підтримки держави, як законодавчо, так і в фінансовому плані.

Ядром створення інноваційної продукції в агропромисловому комплексі є науково-дослідні установи Національної академії аграрних наук України. Саме вони отримують бюджетні кошти на виконання науково-дослідних робіт та здійснюють впровадження наукових розробок у виробництво.

Нині ключовою є проблема залучення інвестиційних ресурсів в інноваційний розвиток та їх раціонального використання, і від розв'язання цієї проблеми залежать можливості подальшого економічного розвитку аграрного виробництва. Інвестиційний дефіцит, зумовлений згоранням державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, відсутністю розвиненої фінансово-кредитної інфраструктури, зміною домінант державної аграрної політики, збільшенням цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, високим

рівнем зношення матеріально-технічної бази аграрного виробництва, низькою інвестиційною привабливістю окремих сегментів аграрної сфери, є фактично основною перешкодою для активізації інноваційного попиту товаровиробників [2, с. 45–46].

За даними Державної служби статистики України, за період 2015–2016 рр. створено чимало об'єктів права інтелектуальної власності (табл. 1). Внесок академій у створення інновацій досягає близько 20% від загального обсягу. Найбільшу частку серед академій наук України з патентування об'єктів права інтелектуальної власності займає Академія наук. Внесок Національної академії аграрних наук України в інноваційну активність економіки України становив 5,16% у 2015 р., 5,02% у 2016 р.

Економічні відносини між наукою та виробництвом недостатньо налагоджені, повільно впроваджуються у виробництво наукові розробки. Оновлення сільськогосподарського виробництва новими сортами, технікою, технологіями стримують такі фактори, як низька платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників і недостатня інформованість їх щодо новітніх досягнень вітчизняної сільськогосподарської науки [2, с. 45].

У 2013–2016 рр. у результаті діяльності наукових організацій Національної академії аграрних наук України до вітчизняного патентного відомства державної служби інтелектуальної власності було подано значну кількість заявок, із них: заявки на винаходи – 116, заявки на корисні моделі – 600, заявки на сорти рослин – 514, заявки на об'єкти авторського та суміжних прав – 13. Тобто за весь період було подано 1243 заявки на об'єкти інтелектуальної власності, тоді як у цей же

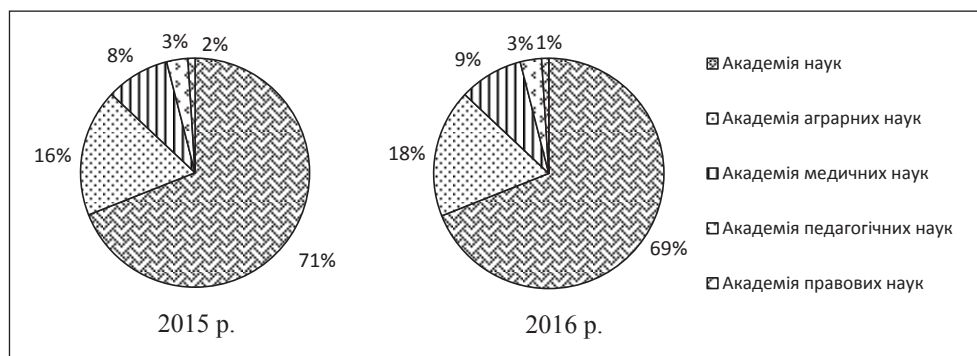

Рис. 2. Фінансування наукових досліджень і розробок, 2015–2016 рр.

Джерело: складено автором за [4]

Таблиця 1

Кількість заявок на видачу охоронних документів та отриманих охоронних документів у розрізі академій наук України

	Подано заявок на видачу охоронних документів		з них		Отримано охоронних документів		з них	
	2015	2016	на сорти рослин		2015	2016	на сорти рослин	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Усього по національних академіях	1478	1449	215	321	1668	1599	375	434
Академія наук	726	565	40	31	808	675	67	57
Академія аграрних наук	431	554	175	290	550	621	308	377
Академія медичних наук	321	330	-	-	310	303	-	-

Джерело: [4]

період ними було отримано 1448 охоронних документів [6, с. 55–56].

У результаті дослідження було проведено вибірку інформації щодо інноваційної діяльності науково-дослідних установ НААН України (табл. 2). З таблиці видно, що найбільшу кількість охоронних документів на ОПВ було отримано Інститутом зернових культур (32 охоронних документи) та Інститутом рослинництва ім. В.Я. Юр'єва (35 відповідно). Саме цими установами було здійснено найбільшу комерціалізацію інноваційної продукції, що дало змогу отримати 10 047,7 тис. грн.

Було встановлено, що навіть за значної кількості запатентованих об'єктів інтелектуальної власності та їх успішного впровадження у виробництво вартість таких об'єктів на балансах наукових установ у складі нематеріальних активів зовсім відсутня. Це пояснюється відсутністю нормативно-правових норм, які б регулювали порядок оцінки інтелектуальних активів у бюджетних установах. Тому постає питання нагального вирішення проблеми оцінки нематеріальних активів у науково-дослідних установах.

Впродовж 2013–2016 рр. Донецькою дослідною станцією було створено 6 корисних моделей та 8 сортів рослин. Зараз до Державного Реєстру сортів рослин України внесено 19 сортів рослин власної селекції. Наукова робота зі створення високоврожайних, високопродуктивних сортів рослин постійно продовжується. На державному сортовипробуванні перебувають 2 сорти ячменю ярого та 4 сорти пшениці озимої. Інноваційні розроблення Станції успішно впроваджуються у виробництво вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції, про що свідчать дані стосовно комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Для розуміння всієї картини стосовно грошових надходжень у вигляді роялті, паушальних платежів та кількості укладених ліцензійних угод Донецькою дослідною станцією розглянемо дані, наведені на рис. 3.

Досліджуючи проблему інноваційного розвитку наукових установ, не можна проігнорувати пріоритетну роль держави в активізації інноваційної діяльності підприємств. Одним із ключових завдань державної політики України має стати формування системи інституціональних відносин між наукою, осві-

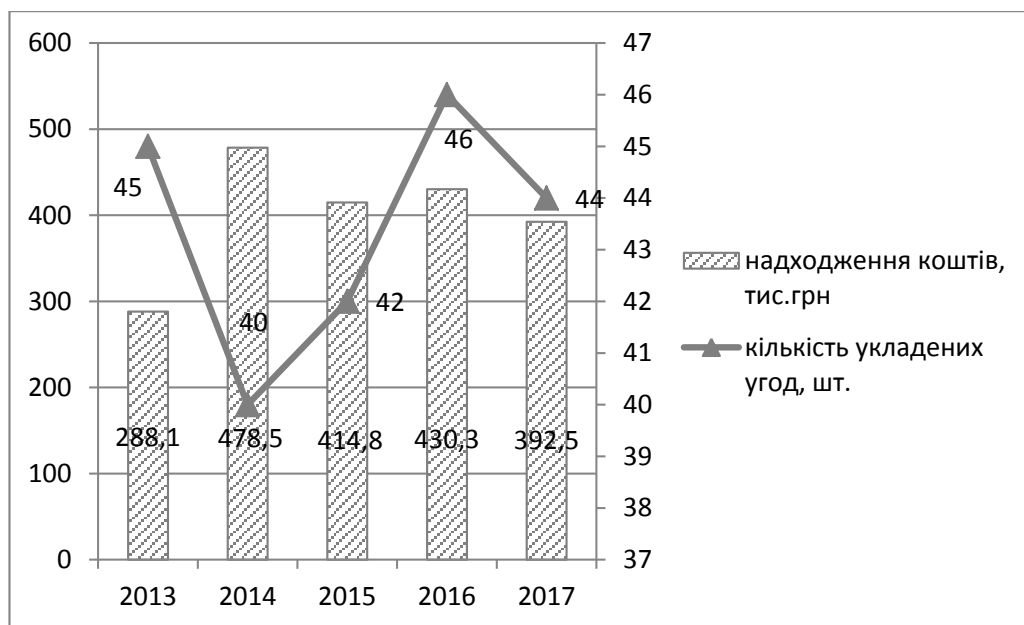

Рис. 3. Результати комерціалізації наукоємної продукції ДДСДС НААН за 2013–2017 рр.

Джерело: розроблено автором за [9]

Таблиця 2

Інноваційна діяльність наукових установ НААН за 2016 р.

Наукова установа	Створено ОПВ, шт.	Кількість укладених ліцензійних угод, шт.	Надходження коштів від угод про використання ОПВ, тис. грн.
Інститут зрошуваного землеробства	6	94	683,1
ДУ Інститут зернових культур	32	121	4725,6
Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва	35	208	5322,1
Миронівський інститут пшениці іменні В.М. Ремесла	12	102	983,0
Інститут свинарства і АПВ	20	11	35,3
Інститут олійних культур	10	11	223,6

Джерело: складено автором за [7, 8]

тою та виробництвом, коли інновації стають основою прогресу, а потреби інноваційного розвитку вітчизняних підприємств багато в чому визначають і формують найважливіші напрями наукової діяльності. Саме тому для фінансового забезпечення інноваційного розвитку сектору економіки необхідно сконцентрувати капітал на пріоритетних напрямках розвитку, зокрема освіти, науці, прогресивних технологіях, підприємницькій активності на ринку наукоємної продукції.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що інноваційна діяльність є потужним каталізатором розвитку економіки, надійною гарантією економічного зростання наукових установ. Виходячи з вищесказаного, здійснення інноваційної діяльності науковими установами дасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності, зміцнити позиції на міжнародному ринку наукоємної продукції та покращити ефективність виробничо-господарської діяльності загалом.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Вініченко І.І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств: стан та пріоритети / І.І. Вініченко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). С. 44–48.
3. Смолінський В.Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки / В.Б. Смолінський // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21(2). С. 286–290.
4. Наукова та інноваційна діяльність України за 2016 рік: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2017. 141 с.
5. Гончаренко О.В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств у контексті формування інформаційної економіки / О.В. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. 2012. № 10 (136). С. 103–109.
6. Облік і внутрішній аудит інноваційної діяльності в науково-дослідних установах: монографія / [Столярчук Н.М.]. К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. 196 с.
7. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук за 2013-2015 рік / А.С. Заришняк, А.П. Минка, В.В. Кузьмінський. К.: ДВ «Аграрна наука» НААН, 2016. 523 с.
8. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук за 2016 рік / А.С. Заришняк, А.П. Минка, В.В. Кузьмінський. К.: ДВ «Аграрна наука» НААН, 2017. 48 с.
9. Інформаційний звіт про діяльність Донецької державної сільськогосподарської дослідної станції НААН України за 2017 рік / О.О. Вінюков, О.Б. Бондарева. 2017. 71 с.